

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Інститут психології та педагогіки
Кафедра вікової та педагогічної психології
Кафедра загальної психології та психодіагностики**

Студентський науковий альманах

(Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі"
Рівне, 15-16 квітня 2010 р.)

Рівне, 2010

Студентський науковий альманах. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих науковців "Гендерні аспекти розвитку самосвідомості в онтогенезі". Рівне, 15-16 квітня 2010 р. – Рівне: РДГУ, 2010. – 198 с.

Редакційна колегія:

Павелків Р.В. - доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, директор Інституту психології і педагогіки РДГУ, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України – співголова;

Воробйов А.М. – кандидат педагогічних наук, професор, перший проректор РДГУ, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики Інституту психології та педагогіки РДГУ, Заслужений працівник освіти України - співголова

Безлюдна В.І. - професор кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Корчакова Н.В. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Созонюк О.С. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Яцюк Н.О. – доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ;

Матеріали обговорені та рекомендовані до друку на засіданні науково-методичної ради психолого-природничого факультету РДГУ. Протокол № _____ від _____ 2010 р.

виховання в закладах освіти. – Рівне: РДГУ, 2004. – Вип. 29. – С. 75 – 79.

2. *Дзюбо Л. Усвідомлене та відповідальне батьківство як передумова повноцінного сімейного виховання / Л. Дзюбо // Психолог: всеукраїнська газета для вчителів. – Київ, 2005. - №28. – С. 18-20.*

3. *Доброєр О. Відповідальне батьківство: роль і значення чоловіка для виховання дитини / О. Доброєр // Психолог: всеукраїнська газета для вчителів. – Київ, 2009. - №36. – С.22-24.*

УДК 159.922.1

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ

Осьмак Любов, кандидат психологічних наук, доцент

*Рівненський інститут слов'янознавства Київського славистичного
університету*

Досягнення жінкою зрілого віку обумовлює зміну ставлення до себе, до навколишньої дійсності, загалом переосмислення власного життя. Цей етап у житті жінки психологи називають періодом „спущеного гнізда” – діти одружуються, залишають батьків і будують власні сім'ї. Жінки залишаються без своїх звичних турбот, у деяких із них з'являються ознаки переживання соціального і екзистенційного „вакууму”. Часто жінки змушені шукати новий сенс життя. Період зрілості провокує появу ряду і інших чинників, які теж можуть мати психотравмуючий характер: зміна зовнішності, зниження сексуальної активності, поява симптомів ПКС. Як наслідок – загострення внутрішніх конфліктів внаслідок усвідомлення нереалізованих мрій чи недосягнутих цілей. Процес старіння, який починається у цьому віці, провокує незадоволення жінки собою, переживання втрати привабливості. Усі ці чинники часто обумовлюють зниження самооцінки, зростання показників тривожності, що вказує на психологічну неготовність жінки до адекватного прийняття небажаних для неї вікових змін.

Одним із базових проявів емоційного реагування жінок на власні вікові зміни є тривожність. У психологічних дослідженнях вона визначається як індивідуально-психологічна особливість, яка виявляється у схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій [1; 3]. У сучасній психології домінує теорія про природну основу тривожності, яка формується у процесі життя під впливом соціальних та особистісних причин. У

дорослому віці виникнення тривожності можуть спричинити внутрішні конфлікти особистості. За стабільністю проявів розрізняють особистісну і ситуативну (реактивну) тривожність [3].

Особистісна тривожність – це базова риса особистості, яка формується та закріплюється в ранньому дитинстві і проявляється у підвищенні хвилювання у ситуаціях, які загрожують особистості. Високі показники особистісної тривожності корелюють із симптомами невротичного конфлікту, з емоційними та невротичними зривами, психосоматичними захворюваннями. Ситуативна (реактивна) тривожність – це стан особистості в певних умовах, який суб'єктивно характеризується переживанням напруги та тривоги, що супроводжується соматичними змінами. Тривожність розглядається в психологічних дослідженнях як показник неблагополучного особистісного розвитку. Вона може бути результатом складної психічної чи фізичної травми або передвісником неврозу.

Психологічні дослідження тривожності стали класичними у сучасній науці, але їх вікові та гендерні особливості залишаються недостатньо з'ясованими. Зокрема, особливості переживання тривоги жінками зрілого віку не були предметом психологічного аналізу, незважаючи на оцінку даного вікового періоду як емоційно нестабільного. Тому *мета* нашого дослідження полягала у з'ясуванні особливостей проявів тривожності у жінок зрілого віку. У дослідженні використана *методика* самооцінки тривожності (Ч.Д. Спілбергер, Ю.Л. Ханін) [2]. Обстежено 25 жінок 40-45 років (експериментальна група) та 25 жінок 20-25 років. Останні виступали у якості контрольної групи. (Психодіагностична процедура обстеження жінок реалізована у дипломній роботі Тігініної Ю., виконаній під нашим керівництвом у 2007-2008 н.р.).

Обговорення результатів. Основні емпіричні дані, отримані у дослідженні, подані в таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні вияву тривожності у жінок різного віку (у %)

Групи жінок	Рівні вияву тривожності					
	особистісної			ситуативної		
	високий	середній	низький	високий	середній	низький
експериментальна (40-45 років)	7	88	5	8	82	10
контрольна (20-25 років)	20	60	20	30	40	30

За результатами дослідження з'ясовано, що вияв тривожності у жінок різних вікових груп має певні особливості. В результаті порівняння кількості жінок, яким властивий високий рівень тривожності, виявилось, що показники у експериментальній групі нижчі (особистісна – у 7% обстежених; ситуативна – у 5%), ніж у контрольній (відповідно 20% та 30%). У більшості жінок зрілого віку зафіксовано переважання середнього рівня вияву особистісної (88%) та ситуативної (82%) тривожності, що може вказувати на специфіку переживання ними як життєвих, конкретних подій, так і особливості сформованості певного типу емоційного реагування на процес життєвої самореалізації.

Для з'ясування вікових особливостей динаміки тривожності більш доцільним, на нашу думку, є співставлення кількості жінок з низьким рівнем вияву тривожності, оскільки дані стосовно високого рівня можуть вказувати на здатність обстежуваних керувати власними станами. Зазначимо, що в групі 40-45-річних жінок низький рівень особистісної тривожності зафіксовано у 5% обстежуваних, ситуативної – у 10% проти відповідно 20% і 30% у групі жінок 20-25 років. На нашу думку, ці показники свідчать про наявність у жінок зрілого віку тенденції до зростання індексів як особистісної, так і реактивної тривожності на тлі більш виражених можливостей саморегуляції психічними станами.

Висновки. За результатами дослідження з'ясовано, що фактор віку є одним із чинників динаміки показників тривожності жінок. Виявлено зростання індексів особистісної і ситуативної тривожності у жінок зрілого віку у порівнянні із контрольною групою. Перспективу подальшої роботи вбачаємо у з'ясуванні змістовних і формальних показників емоційних переживань та розробці програми індивідуально-консультативної роботи з метою зниження тривожності та гармонізації афективної сфери жінок зрілого віку.

Література

1. *Василюк Ф.Е. Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций.* – М.: МГУ, 1984. – 297с.
2. *Костина Л.М. Методы диагностики тревожности / Л.М. Костина. Речь 2005.* – 198с.
3. *Психологічна енциклопедія: А–Я / Авт.- упоряд. О.М. Степанов.* – К.: Академвидав, 2006. – 424с.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА.....3

Розділ 1. ФЕНОМЕНОЛОГІЯ САМОСВІДОМОСТІ

Багай Б., Павелків Р.В. Теоретичні аспекти становлення Я-концепції у молодшому шкільному віці.....4

Антонець О. Самосвідомість і її структура.....7

Бенедюк О. Шляхи самопізнання особистості.....10

Габрієль К. Образ фізичного «Я» як детермінанта індивідуального стилю поведінки в соціальних контактах.....13

Захарчук М. Генезис самосвідомості дитини.....15

Корольчук І. Розвиток уявлень про саморегуляцію.....16

Кравчук Я. Розвиток моральної саморегуляції у молодшому шкільному віці.....19

Кулаков Р. Самооцінка та рівень домагань як складові професійного самовизначення старшокласників.....21

Левшунова К. Дослідження саморегуляції.....25

Майстренко Є. Детермінація Я-концепції дитини.....28

Манзик О. Вимірювання самооцінки особистості.....30

Мариніч О. Особливості розвитку самооцінки у дошкільному віці.....32

Мартинюк Т. Психологічний аналіз розвитку самосвідомості особистості молодшого школяра.....35

Марчук В. Особистісна рефлексія як засіб активізації пізнавальної активності підлітків.....39

Онищук О. Загальна характеристика самопізнання як процесу.....42

Орел В. Цілі й мотиви самопізнання.....44

Осипчук О. Сфери і області самопізнання.....46

Пархомей К., Корчакова Н.В. Поняття Я-концепції.....48

Прит Т., Безлюдна В.І. Способи і засоби самопізнання.....50

Ревко Н. Розвиток самопізнання у дитячому віці.....53

Смоляк А. Феномен відношення людини до себе.....55

Тимощук С. Дитячо-батьківські стосунки та їх вплив на ставлення дитини до себе.....58

Ходневич Н., Безлюдна В.І. Формування Я-концепції дитини на різних стадіях розвитку.....61

Хомич І. Передумови формування самооцінки молодших школярів...63

Шпинюк В. Розвиток Его-ідентичності в дитячому віці.....66

РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ

Безлюдна В. Гендерні аспекти розвитку Я-фізичного на висхідному етапі онтогенезу.....	69
Беднарська І. Гендерна соціалізація особистості.....	71
Гірак І. Психологічний аналіз гендерних відмінностей адиктивної поведінки осіб юнацького віку.....	74
Забрідня О., Яцюк Н.О. Психологічний аналіз суб'єктивних чинників емоційного вигорання майбутніх педагогів (гендерні аспекти).....	81
Карнаух В. Гендерні аспекти формування адиктивної поведінки у підлітків.....	84
Корчакова Н. Усвідомлене батьківство як напрям психології самосвідомості.....	88
Князєва А. Особливості гендерного спілкування в дошкільному віці.....	91
Мартинюк В. Гендерні відмінності реагування на конфліктну ситуацію учнів старшого шкільного віку.....	93
Назарець Л. Динаміка розвитку пізнавальних інтересів підлітків з урахуванням гендерних відмінностей.....	96
Оксенчук О. Гендерні особливості уявлень студентів про відповідальне батьківство.....	100
Осьмак Л. Психологічні особливості тривожності жінок зрілого віку.....	103
Пінаєва М. Соціальна диференціація гендерної ролі.....	106
Руденко Н. Гендерні аспекти дослідження етнічної толерантності підлітків.....	109
Созонюк О. Вплив гендерних стереотипів на процес становлення особистості дівчат-підлітків.....	111
Тендюк І. Особливості статево-рольових уявлень в дошкільному віці.....	114
Тоюнда О. Вплив сімейних традицій на ставлення молоді до проблем гендерної рівності.....	118
Ямницький О. Особливості формування гендерних схем у процесі статево-рольової соціалізації дітей.....	121

Наукове видання

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ
Серія ПСИХОЛОГІЯ

Випуск 4

Заснований у 2008 р.

Відповідальні за підготовку збірника до видання – проф. Павелків Р.В.,
проф. Безлюдна В.І.

Комп'ютерна верстка Юрчук О.С.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра вікової та
педагогічної психології (к. 325, тел. 63-44-92)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі Рівненського
державного гуманітарного університету 33028 м. Рівне, вул.
С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

СТУДЕНТСЬКИЙ НАУКОВИЙ АЛЬМАНАХ. Серія «Психологія». -
Випуск 4. - Рівне: РДГУ, 2010. — 197 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159.922:316.612

ББК 74.20